

Чувирін Дмитро Едуардович –
науковий співробітник Міжвідомчого НДЦ з
проблем боротьби з організованою
злочинністю при РНБО України

Протидія незаконному переміщенню наркотичних засобів через державний кордон України вимагає нових підходів

У статті проведено аналіз ситуації, що склалася у сфері протидії контрабандному переміщенню наркотичних засобів через державний кордон України. Розглянуто досвід боротьби з контрабандою наркотиків на прикладі деяких країн світу.

Інтернаціоналізація діяльності наркобізнесу, “перфорований” державний кордон України і низка чинників глобалізаційного і соціально-економічного характеру є детермінантами зростання кількості злочинів у сфері контрабанди наркозасобів. Тому потребується термінове вироблення нових способів запобігання і припинення вчинення злочинів даного виду. Інтенсифікація незаконних постачань, зростання кількості вилучених важких наркотиків потребує розробки дієвих методик ОРД на фоні зростаючої експансії міжнародного наркобізнесу, що саме й обумовило актуальність даного дослідження в межах статті.

Зрозуміло, що наркобізнес – специфічна злочинна діяльність як організованих злочинних об’єднань, так і окремих злочинців-одинаків, – не обмежується територіальними кордонами якоїсь однієї країни, тому що його маркетинг “штовхає” наркоторговців до пошуків нових територій, тобто, неосвоєних ринків збуту, на які контрабандно постачається, частіше за все екзотичний для конкретної країни, наркотичний засіб або психотропна речовина.

Україна не є винятком із цього економічного правила наркобізнесу, тим більше, що через її територію традиційно проходять міжнародні наркотрафіки – “Балканський нарकोшлях” і гілка “Північного наркотрафіку”.

Наявність багаточисельних портів на Чорному та Азовському морях, маршрутів нелегального перевезення наркотиків річковим транспортом, велика площа державного кордону, при недостатньому фінансуванні та поганому оснащенні прикордонних і митних служб, перетворюють країну на регіон, уражений контрабандою наркотиків, особливо на північно-східному кордоні з іншими колишніми радянськими республіками. Масштаби немедичного вживання наркотичних речовин усередині країни постійно зростають, збільшуючи щорічно кількість споживачів наркотиків [1].

Сьогодні транзитне перевезення наркотиків територією нашої країни поступово втрачає свій наскрізний характер і набуває ознак контрабандних постачань для внутрішніх потреб України, що ми покажемо пізніше. Наведена нова тенденція контрабандного наркобізнесу, на наш погляд, представляє серйозний чинник щодо формування внутрідержавного ринку так званих важких наркотиків – героїну, кокаїну і стимуляторів амфетамінового ряду, метамфетамінів. Означене потребуватиме використання нових методів ведення ОРД у протидії трансграничному наркобізнесу; нових підходів до організації і проведення системної силової боротьби з цим видом контрабанди; нових методів профілактики і лікування важких форм опіоманії, кокаїнізму, залежностей від стимуляторів амфетамінового і метамфетамінового ряду, тому що згідно із Законом України “Про основи

національної безпеки України” від 19 червня 2003 року № 964-IV (ст. 7) саму можливість контрабандного ввезення в країну наркотичних засобів віднесено до загроз національним інтересам і національній безпеці держави [2].

Аналіз внутрішнього наркоринку країни дозволяє зробити висновок щодо наявності його трансформації у бік збільшення кількості потраплянь на її територію психотропних речовин. Так, на тлі загального зменшення внутрішніх вилучень традиційних видів наркотичних засобів (марихуана, героїн, рідше – кокаїн), спостерігається майже 83,2-відсотковий зріст вилучень так званих “клубних” наркотиків. Офіційна статистика МВС свідчить про те, що протягом 2007 року з незаконного обігу було вилучено 10,234 кг психотропних речовин, тоді як у 2006 році – 5,586 кг відповідно [3]. Лише протягом 9 місяців 2007 року, за матеріалами оперативно-розшукової діяльності, спецпідрозділами СБУ з незаконного обігу було вилучено 12,3 кг синтетичних наркотиків і психотропних речовин [4].

Стимулятори амфетаминового ряду (САР): амфетамін, метамфетамін та галюциногени: МДМА (Ecstasy), ЛСД, фенциклідин (РСР, Angel Dust) є продуктом високотехнологічного виробництва в умовах потужних нарколабораторій та, на щастя, в Україні поки що не виробляються. Отже мають 100-відсоткове контрабандне походження та потрапляють в країну переважно з території Польщі, Угорщини, Німеччини, Нідерландів і країн Балтії.

Україна, як вже зазначалося, являє собою значний транзитний коридор для наркотиків, що виробляються на Сході, а також у Центральній та Південно-Західній Азії (Афганістан) і їх транзитних перевезень через Росію, Кавказ і Туреччину до Західної Європи. Фахівці не безпідставно вважають, що країна-транзитер неминуче перетворюється на країну-споживача наркотиків. Міжнародний експерт з наркополітики О. Зеліченко зазначає, що існує навіть кримінологічна аксіома – на шляху наркотранзиту залишається до 10 відсотків усього об’єму наркотиків: “Це – закон наркомафії: якщо хочеш тримати трафік під контролем, залишай частину вантажу” [5].

Йдеться у цій формулі про таке: наркобізнес сплачує обов’язкову данину – податок з партії наркотичного продукту відчужується на користь інших (за спеціалізацією протиправної діяльності) злочинних об’єднань. Так, наприклад, псевдореволюційний рух FARC у Колумбії отримує відсоток від постачань кокаїну і кокаїнової пасти; по суті терористична організація Туреччини “Сірі вовки” живе на дивіденди від контрабанди героїну; рух Талібану в Афганістані отримує, як і всі інші, свої відсотки від наркобізнесу, натомість забезпечуючи останньому “зелені” коридори на кордонах, безперешкодне транспортування наркозасобів усередині країни, перевезення нарковантажу за допомогою нелегальних мігрантів та ін.

Формула є взаємовигідною. Але тут гіпотетично виникає припущення, оскільки схеми, способи протиправної діяльності наркобізнесу і приховування його злочинів у світі є дуже схожими (з невеликими відмінностями, що стосуються регіонально-національних особливостей), є імовірність того, що наведена формула спрацюватиме скрізь, де пролягатимуть контрабандні шляхи організованого наркобізнесу і де існують внутрішньодержавні детермінанти супроводження незаконного наркообігу – присутність всіякого роду організованих злочинних груп та об’єднань, наявність терористичної активності, етнонаціональних конфліктів, як наприклад, в АР Крим. Тим більше, що територія автономії відмічається підвищеною активністю контрабанди наркозасобів. Тож можна припустити, що, з одного боку, етнонаціональний конфлікт у цьому регіоні роздувається для того, щоб прокласти вільну дорогу для організованого наркобізнесу, а самі представники общин можуть користуватися відсотком від контрабанди наркозасобів з метою фінансування своїх територіально-національних претензій.

Беручи до уваги все перелічене, а також враховуючи негативні тенденції “чорного” ринку наркотиків, що проявляються у консолідації ОЗГ з різних країн та налагодженні співпраці між ними, здатність окремої держави ефективно протистояти проявам наркоекспансії, має полягати у швидкому і адекватному реагуванні на наркозагрозу, із застосуванням правових заходів кримінально-репресивного характеру у відповідності до чинних норм закону. Якщо наркобізнес згрупувався у глобальних масштабах, то і заходи протидії йому мають бути адекватними серйозності наркозагрози, що трансформується чи не щодня, вигадуючи вишукані методи і способи реалізації своєї діяльності. Але жодній країні в світі поки що не вдалося подолати цю проблему самотужки, та навряд чи це можливо. Отже, ефективна протидія транскордонному наркобізнесу неможлива без міжнародної співпраці правоохоронних структур, що доведено багаторічним досвідом країн, які вже давно потерпають від наркоекспансії.

Класичним прикладом такої співпраці може слугувати проведення у вересні 1999 року широкомасштабної 14-денної антинаркотичної операції в рамках Барбадоського плану* [6, с. 222] спільних дій для країн Карибського басейну. В операції були задіяні правоохоронні структури чотирнадцяти країн під загальною координацією DEA (Drug Enforcement Administration) та Берегової охорони США. В ході її проведення було заарештовано 1 290 осіб, захоплено 27 катерів і один літак, вилучено близько 1 000 кг кокаїну, 1 100 кг марихуани, 1 250 галонів смоли каннабісу, 16 880 пігулок синтетичних наркотиків та ліквідовано три нарколабораторії [6, с. 103].

Іншим прикладом, що засвідчує високу ефективність та результативність міжнародної співпраці у боротьбі з транснаціональним наркобізнесом, є вдале проведення влітку 1999 року спільної операції за участю правоохоронних органів Росії, України, Казахстану, Бельгії та Колумбії, наслідком якої стало вилучення 624 кг чистого кокаїну – безпрецедентне одиничне перехоплення в історії СНД [6, с. 236].

У 2000 році співробітниками Чорноморської регіональної митниці у морському контейнері з вантажем бананів, що прибув із Колумбії було виявлено понад 3 000 кг марихуани. У 2002 році співробітники тієї ж митниці в рамках операції “Truck Stop” виявили 203,39 кг героїну у тайнику автомобіля, який прямував із Туреччини до Польщі з партією взуття [7].

Перелік наведених прикладів не є вичерпним, його можна продовжувати, але й вищезазначене свідчить про наявність високоефективних механізмів протидії транскордонній наркозлочинності. Одним із таких механізмів є контрольована поставка (міжнародна), проведення якої законодавчо регламентовано ст. 4 Закону України “Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними” від 15 лютого 1995 року № 62/95-ВР [8], та відповідає вимогам ст. 11 Конвенції ООН “Про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин від 20 грудня 1988 року”, яка набула чинності для України 27 листопада 1991 року [9].

Первісно контрольована поставка (англ. *checking delivery*) була розроблена Інтерполом як міжнародна система таємного поліцейського контролю за шляхами проходження контрабандних вантажів, пов’язаних з наркотиками. Згодом, коли ефективність операції була перевірена часом, багато країн-підписантів зазначеної Конвенції імплементували положення ст. 11 до своїх національних законодавств, регламентувавши проведення контрольованих поставок на власних територіях. В умовах сьогодення контрольована поставка розглядається як система узгоджених оперативних-розшукових заходів митних та інших правоохоронних органів зацікавлених країн по припиненню незаконного міжнародного обігу предметів,

ввезення/вивезення, транзит яких заборонено міжнародним або (чи) національним законодавством, з метою встановлення осіб причетних до цього обігу.

Об'єктом злочинів, за вчинення яких передбачено відповідальність згідно зі ст. 305 КК України, є здоров'я і життя особи/осіб, а також встановлений державою порядок переміщення через митний кордон наркотиків з метою забезпечення здоров'я населення. Законний порядок перевезення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів регулюється статтею 24 Закону України "Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори" від 15 лютого 1995 р. № 60/95-ВР [10].

Злочини, пов'язані з контрабандою наркотичних речовин, мають стійку тенденцію до зростання, а рівень організованості та професіоналізму злочинців неухильно підвищується.

За даними Державної митної служби України, впродовж 11 місяців 2007 року, митними органами було виявлено 708 випадків незаконного переміщення через митний кордон наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. При спробі ввезення в країну було затримано майже 193,4 кг наркотиків (з них: 162,5 кг – героїн, 19,242 кг – кокаїн) [11].

За даними, розміщеними на офіційному сайті Служби безпеки України, протягом 2007 року, безпосередньо спецпідрозділами СБУ з незаконного обігу було вилучено важких наркотиків: героїн – 412,0 кг, кокаїн – 19,3 кг [12]. Вага вилучених наркотичних та психотропних речовин при спробі ввезення через державний кордон країни складає – 295,4 кг.

Кількість вилученого свідчить про те, що територія України залишається привабливою для наркобізнесу не тільки в якості транзитного коридору, а ще й в якості перспективного ринку збуту.

Статистика Держприкордонслужби України щодо вилучень наркотичних речовин протягом 2002 – 2007 рр. свідчить, що найбільш небезпечним напрямком лишається україно-російський кордон. На кордоні з Білоруссю вилучається 14 % наркотиків, з Угорщиною – 12 % [13]. Для перетинання російсько-українського кордону наркоділки переважно використовують залізничний транспорт. Лівову частку наркотиків складає героїн афганського походження, що перевозиться у важкодоступних технологічних порожнинах, ємностях для вугілля, міжстелевому просторі вагонів, рундуках під сидіннями, смітєвих баках, вентиляційних люках і т. ін. [11].

Стимулятори амфетамінового ряду та галюциногени контрабандно завозяться переважно автомобільними шляхами через Південно-західну ділянку державного кордону, яка вважається найбільш нарконебезпечною. Звідси залізничне сполучення до нашої країни – менш інтенсивне, проте достатньо дешевого автотранспорту, який і використовується наркозлочинцями.

Незважаючи на заходи, що вживаються на державному кордоні з метою протидії контрабанді наркотиків, в нашій країні ще не створена цілісна і об'єктивна система моніторингу контрабанди наркотиків та пов'язаних з нею деліктів, без якої не можливо визначити справжні масштаби наркоекспансії спрямованої проти країни.

В країні давно назріла необхідність трансформації всієї наявної системи протидії незаконному обігу наркотиків (НОН), що передбачає об'єднання діяльності правоохоронних, контролюючих та інших державних органів в єдину координуючу міжвідомчу структуру із відповідними функціями та повноваженнями водночас вирішивши всі проблемні питання, пов'язані з неузгодженістю та надмірною вузьковідомчістю органів яким делеговано державою стояти на заваді проявам наркоекспансії. Створення єдиного органу відповідального за антинаркотичну політику держави здатного, на нашу думку, не тільки суттєво покращити ситуацію з

НОН в середині країни, а й вийти на вищий рівень міжрегіональної та міжнародної протидії організованому наркобізнесу.

На сьогоднішній день протидія наркобізнесу та наркоманіям в Україні покладена:

– у сфері запобігання незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів на Міністерство внутрішніх справ, Службу безпеки, Національну координаційну раду по боротьбі з наркоманією при Кабінеті Міністрів, Генеральну прокуратуру, Адміністрацію Державної прикордонної служби, Державну митну службу, Державну судову адміністрацію, Державний департамент з питань виконання покарань, Міністерство закордонних справ України;

– попередження та запобігання зловживанню наркотиками зобов'язані здійснювати Міністерство охорони здоров'я, Український медичний та моніторинговий центр з алкоголю і наркотиків МОЗ України, Комітет з контролю за наркотиками при МОЗ України, Міністерство освіти і науки, Міністерство сім'ї молоді та спорту України та ін., як це визначено у Програмі реалізації державної політики у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів на 2003 – 2010 роки, затвердженій Постановою Кабінету Міністрів України № 877, від 4 червня 2003 року [14] та у статті 3 Закону України “Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними” від 15 лютого 1995 року № 62/95-ВР [8].

Цілком зрозуміло, що за наявних умов та величезної кількості суб'єктів протидії НОН чинна антинаркотична політика держави себе не виправдовує, а ситуація з наркоспоживанням в країні наводить на думку – “у семи няньок – дитина без ока”, про що свідчить стала тенденція щорічного зростання кількості споживачів наркотичних засобів і психотропних речовин за даними ДБНОН МВС України (таблиця 1).

Таблиця 1

Кількість облікованих споживачів наркотичних засобів і психотропних речовин в Україні протягом 2002 – 2007 рр. (у тис.)

Кількість облікованих осіб	Роки					
	2002	2003	2004	2005	2006	2007
	112	119	124	152	154	173
	513	965	805	418	447	328

Безумовним показником загрози контрабандних поставок можуть бути дані Міністерства охорони здоров'я України щодо поширення наркоманій за видами наркозасобів контрабандного походження, виокремлені з загальної картини наркоспоживання.

Особливу небезпеку для здоров'я населення представляє, так звана, системна контрабанда як злочинна спеціалізація ОЗГ, що займаються певним циклом незаконного обігу наркотичних речовин – від отримання наркотичної сировини до збуту готового до споживання наркозасобу.

На наш погляд, можна з деякою пересторогою говорити про поняття несистемної контрабанди, тобто про незаконне переміщення з приховуванням від митного/прикордонного контролю невеликих, вимірюваних декількома грамами/мілілітрами, партій наркотичних засобів і психотропних речовин одноосібно або невеликими групами осіб, які мають на меті вчинення злочину одноразово, для отримання певної суми грошей, але і в такому разі йтиметься про організованість однократної оборудки – щоб перемістити, доставити та збути покупцеві необхідна попередня підготовка, домовленість та облаштування таємних

схованок, що вже свідчить про ознаки організованого злочину. При доставці до місця призначення, наприклад, в міста України, товар збувається оптовим перекупникам, вихід на яких здійснюється через родинні, приятельські та етнічні зв'язки наркокур'єрів.

Особливе місце у попередженні контрабанди наркосасобів посідає знання методик виявлення таємних схованок і документування злочинної діяльності контрабандиста. Не останню роль у цьому процесі відіграє використання закордонного досвіду протидії контрабанді на прикладі діяльності DEA США, ФСКН Росії. Слід враховувати відомі способи приховування наркокур'єрами заборонених речовин, наприклад, у бандажах вагітних жінок і хворих людей, натільних ремнях, у гіпсових пов'язках. Агенти DEA знайшли у такій схованці 3,5 кг амфетаміну у пасажира авіарейсу “Софія – Нью-Йорк”, а також – у протезах зубів і кінцівок.

Йдеться про контрабанду авіарейсами героїну і кокаїну, якщо врахувати, що за одне закордонне турне “мул”, за розцінками колумбійських наркокартелів, отримує 10 000 дол. США, то сам він “ковтає” кокаїну на суму до 500 000 дол. США. Щоб не було видно на рентгені наркотичний вміст шлунку, “торпеди” загортають у вугляний папір. Щодня до США прибуває від 10 до 20 “мулів” з постачанням від 10 до 20 кг наркосасобу. Не складно підрахувати, що щоденно до США авіарейсами незаконно постачається наркотиків на суму від 5 до 10 млн. дол. США, а за рік контрабанда “мулами” обраховується у сумі від 1 млрд. 825 млн. до 3 млрд. 650 млн. дол. США [15].

Донедавна виявляти контрабанду можна було лише за допомогою досвіду митників і прикордонників та наявності відповідної своєчасно отриманої оперативно-розшукової інформації під час проведення контрольованих поставок. Останнім часом митні органи багатьох країн почали використовувати засоби таємного технічного контролю, створені за допомогою сучасних наукових досягнень. В основі технології новітнього обладнання – спектрометрія іонної рухливості. Прилади використовуються для експрес-виявлення слідових кількостей наркотичних або вибухових речовин. “Іонскан” здатен лише за декілька секунд виявити та ідентифікувати більше 40 видів наркотиків/вибухових речовин.

Вважаємо, що використання новітніх технічних приладів для виявлення контрабандних перевезень, яке виправдало себе у багатьох країнах світу, наприклад, у США, Ізраїлі, Російській Федерації та Україні, при великій пропускній спроможності сучасних аеропортів може сприяти ефективному виявленню наркокур'єрів, але у системі проведення оперативно-розшукових заходів даний спосіб не може бути відокремленим від візуального спостереження і оперативного супроводження і т. ін., які, разом узяті, можуть дати позитивний ефект.

Зважаючи не перелічене та враховуючи перспективні напрями протидії контрабанді наркосасобів, можна висловити деякі пропозиції.

1. Потребує обґрунтування створення єдиного координуючого органу зі спеціальним статусом, відповідального за антинаркотичну політику держави.

2. Необхідним представляється використання передового зарубіжного досвіду протидії контрабанді наркосасобів, як під час навчання і підвищення кваліфікації, так і під час проведення двосторонніх/багатосторонніх практичних навчань і семінарів українських та зарубіжних правоохоронців.

3. Потребується розробка і запровадження громадської програми протидії контрабанді з вивченням можливості заохочення місцевих жителів до співпраці з працівниками прикордонних загонів щодо інформування про готування до вчинення контрабанди наркосасобів при перетинанні “зеленого” кордону.

Список використаних джерел

1. *Выдержки* из Доклада о международной стратегии борьбы с наркотиками 2005 года: Гос. деп. США, Бюро по междунар. вопр. б-бы с наркот. и правоприм. – Вашингтон, 2005. – Т. 1. Контроль оборота наркотиков и химических веществ: <<http://usinfo.state.gov/russian/Archive/2005/Mar/28-678729.html>>.
2. *Офіційний вісник України*. – 2003. – № 29. – 1 серп. – Ст. 1433.
3. *Злочинність у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів за 12 міс. 2007 р.*: Департ. інформ. техн. МВС України, 2007. – Розд. 8. – С. 8.1 – 8.8.
4. *На столичном заводе сгорел контрабандный наркотик*: <<http://kiyany.obozrevatel.com/news/2007/10/5/37113.htm>>.
5. *Зеліченко А.Л.* Наркоманию, как и бедность, победить нельзя: Инт. з начальником центру реформ. МВС Киргизії, міжнар. експертом з наркополітики; Взяз О. Євграфов: <<http://about-all.ru/people/Narkomaniju-kak-i-bednost-pobedit-nelzja/>>.
6. *Транснациональный наркобизнес: Новая глобальная угроза*. Отв. ред. А.Н. Глинкин. – М.: “Российск. полит. энцикл.” (РОССПЭН), 2002. – 264 с.
7. *Пашко П.* Тенденції реалізації державної політики протидії контрабанді: <<http://eai.org.ua/ua/digest/issue7/1160/>>.
8. *Відомості* Верховної Ради України. – 1995. – № 10. – 7 бер. – Ст. 62.
9. *Конвенція* Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин від 20.12.1988р. // ЛІГА: ЗАКОН.
10. *Відомості* Верховної Ради України. – 1995. – № 10. – 7 бер. – Ст. 60.
11. *Інформаційно-аналітичні матеріали* щодо незаконного переміщення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів через митний кордон України протягом 2005 – 2007 років: Держмитслужба України, Департ. орг-ії боротьби з контрабандою та порушеннями митн. правил – К., 2007.
12. *Вилучення* наркотиків безпосередньо спецпідрозділами СБ України у 2004–2007 роках: <<http://www.ssu.gov.ua/sbu/doccatalog/document?id=73474>>.
13. *Інформаційно-аналітичні матеріали* щодо діяльності Державної прикордонної служби України з протидії незаконному переміщенню через кордон наркотичних речовин: Держприкордонслужба України, Адмін. ДПСУ – К., 2007.
14. *Офіційний вісник України*. – 2003. – № 24. – 27 черв. – Ст. 1133.
15. *Смирнова І.В.* Науково-аналітичний огляд міжнародного співробітництва та організації спільної діяльності у протидії організованому наркобізнесу // Ініціат. мат-ли для робочої групи РНБО України, вих. № 74 від 16.04.07. – К.: МНДЦ, 2007. – 63 с.

The article is devoted to the analysis of the situation in the sphere of counteraction drugs smuggling through the state boundary of Ukraine. The experience of fight against drugs smuggling on the example of some countries of the world is considered.

© Д.Е. Чувирін, 2008

*У травні 1996 року, за ініціативи Програми ООН з міжнародного контролю за наркотиками (ЮНДКП) відбулася регіональна нарада зі співробітництва у сфері контролю за наркотиками країн Карибського басейну, на якій 29 країн й територій регіону прийняли Барбадоський план дій. План містив 87 рекомендацій щодо підвищення ефективності діяльності національних комітетів з контролю за наркотиками, а також стосовно питань удосконалення законодавства, зменшення попиту, співробітництва у сфері протидії перевезенням наркотиків морським транспортом.